

Лекція. 1

Тема. Державна мова – мова професійного спілкування

Мета. Ознайомити студентів із предметом, метою і завданнями курсу «ДУМ»; охарактеризувати поняття національної, літературної і державної мови; акцентувати на основних ознаках літературної мови; проаналізувати мовні норми; окреслити основні етапи походження і розвитку української мови, а також визначити її місце серед інших мов світу

Вступ. Для всебічної фахової підготовки студентів важливе значення мають як профільні курси професійної освіти, так і навчальні дисципліни, що допомагають забезпечити формування та розвиток комунікативної професійно орієнтованої компетенції особистості, яка здатна зреалізувати свій творчий потенціал на потреби держави

План.

1. Предмет, мета і завдання курсу “ДІЛОВА УКРАЇНСЬКА МОВА”.
2. Поняття національної та літературної мови. Найістотніші ознаки літературної мови.
3. Українська літературна мова як унормована форма загальнонародної мови. Мовні норми.
4. Мова професійного спілкування як функціональний різновид української літературної мови.
5. Історія походження і розвитку української мови. Лінгвоцид: історія і сучасність.
6. Українська мова серед інших мов світу.

Зміст лекції.

1. Предмет, мета і завдання курсу “ДІЛОВА УКРАЇНСЬКА МОВА”.

Курс “Ділова українська мова” (ДУМ) розрахований на студентів всіх факультетів та інститутів Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

Ділова українська мова передбачає формування національномовної особистості, комунікативних навичок майбутніх спеціалістів, студіювання особливостей фахової мови.

ПРЕДМЕТ КУРСУ: сучасна українська літературна мова професійної сфери.

МЕТА КУРСУ: сформувати у майбутніх спеціалістів професійно зорієнтовані вміння і навички досконалого володіння українською літературною мовою у фаховій сфері.

ЗАВДАННЯ КУРСУ “ДІЛОВА УКРАЇНСЬКА МОВА”:

- сформувати мовну компетенцію майбутніх фахівців, що містить знання і практичне оволодіння нормами літературної професійної мови;
- виробити навички самоконтролю за дотриманням мовних норм у спілкуванні;
- виробити вміння і навички оптимальної мовної поведінки у професійній сфері;
- сформувати стійкі навички усного і писемного мовлення, зорієнтованого на професійну специфіку;
- сформувати навички оперування фаховою термінологією, створення і редагування наукових і професійних текстів.

Вивчаючи курс, студенти різних спеціальностей набувають теоретичних знань про фахове спілкування, його етапи і роль у професійній діяльності, засвоюють термінологію майбутньої спеціальності, відомості про призначення і структуру ділових документів, необхідних фахівцю певного профілю, формують стійкі комунікативні компетенції, потрібні у професійному спілкуванні, навички послуговування вербальними і невербальними засобами обміну інформацією.

Відповідно до мети і завдання програма передбачає лекційні і практичні заняття.

Тематика лекцій охоплює відповідний цикл теоретичних питань. Найголовніші з них розкривають специфіку офіційно-ділового стилю, його історію становлення і розвитку, культуру мови та спілкування, мовні норми, особливості усного та писемного мовлення.

Практичні заняття допомагають розглянути детальніше теоретичні питання, закріпити вміння і навички, удосконалити практичні навички студентів під час ділових ігор, дискусій, публічних виступів.

2. Поняття національної та літературної мови. Найістотніші ознаки літературної мови.

Англійський письменник Бернард Шоу (“Пігмаліон”) зауважив, що існує 50 способів сказати “так” і 500 способів сказати “ні”.

Апостол Павло говорив: “Коли я молюся чужою мовою, то вуста мої моляться, а серце – спить”.

Словник Вільяма Шекспіра складав 12 тисяч слів. Словник Елочки-людодідки (“Дванадцять стільців” Ільфа і Петрова) – 30 слів.

Для того, щоб порозумітися в будь-якій сфері життя, людині необхідно знати приблизно 3,5 – 7 тисяч слів.

МОВА – це сукупність довільно відтворюваних, загальноприйнятих у межах даного суспільства звукових знаків для об’єктивно існуючих явищ і понять, а також загальноприйнятих правил їх комбінування у процесі вираження думок.

МОВЛЕННЯ – це мова в житті, спілкування людей між собою за допомогою мови, мовна діяльність. Мовлення – це практичне користування мовою в конкретних ситуаціях і з наперед визначеною метою, це особлива діяльність за допомогою мови. Мова для всіх одна, а мовлення у всіх різне.

МОВА	МОВЛЕННЯ
<ul style="list-style-type: none"> ➤ психічне явище, що міститься в мозку людини; ➤ соціальна; ➤ системна; ➤ пасивна; ➤ потенційна; ➤ стійка; ➤ довговічна; ➤ синхронна; ➤ суттєва; ➤ віртуальна. 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ психофізичне явище, що знаходиться у фізичному середовищі; ➤ індивідуальне; ➤ несистемне; ➤ активне; ➤ реальне; ➤ нестійке; ➤ однократне; ➤ діахронне; ➤ побічне; ➤ реальне.

Мовлення існує у двох формах: усній і писемній.

Усна форма мовлення характеризується:

- проста синтаксична будова речень;
- використання неповних речень;
- невеликий обсяг абстрактної лексики;
- менше дотримання норм;
- застосування невербальних засобів (міміка, жести, інтонація);
- невідтворюваність;
- розрахованість на слухове сприйняття.

Писемна форма мовлення характеризується:

- складний синтаксис;
- більша функціональна диференціація за сферами спілкування;
- відтворюваність, фіксація мовного матеріалу у просторі і часі;
- вживання інтернаціоналізмів, термінів, абстрактної лексики;
- нормативність;
- здатність трансформуватися в усне мовлення;
- розрахованість на зорове сприйняття.

Національна мова є засобом писемного і усного спілкування нації. Це категорія історична, яка складається в період розвитку народності в нації, успадковує структуру мови народності. Вона загальнонародна, охоплює всі мовні засоби спілкування людини – і літературну мову, і територіальні діалекти.

ДЕРЖАВНА МОВА – це закріплена традицією або законодавством мова, вживання якої обов'язкове в органах державного управління та діловодства, громадських органах та організаціях, на підприємствах, у закладах освіти, науки, культури, у сферах зв'язку та інформації.

Українська національна мова складається з таких частин (пластів, шарів):

- літературна мова;
- територіальні діалекти (місцеві говірки, характерні для мешканців певної території);
- соціальні діалекти (жаргони – мовлення людей, об'єднаних певними інтересами, хобі, професією, захопленнями тощо);
- просторіччя – знижена, згрубіла, фамільярна, некодифікована мова.

Потреба ефективного та ефектного спілкування стимулює мовців до творчого осмислення мови, до пошуку все точніших і виразніших мовних засобів. У результаті із загальнонародної мови витворюється відшліфований варіант – літературна мова.

ЛІТЕРАТУРНА МОВА – це вища форма загальнонародної національної мови, яка характеризується унормованою граматичною організацією, розвиненою системою стилів, що обслуговує різні сфери суспільної діяльності людей.

Українська літературна мова сформувалась на базі середньо-наддніпрянських говорів (полтавсько-київських) південно-східного наріччя.

Вважають, що **зачинателем** української літературної мови був *І.П.Котляревський* – автор 1-их українських великих художніх творів (“Енеїда” 1798 р., “Наталка-полтавка”, “Москаль-чарівник”). Він першим використав народно-розмовні багатства полтавських говорів та фольклору. Тому 1798 рік вважається «роком народження» української літературної мови.

Основоположником української літературної мови по праву вважають *Т.Г.Шевченка*.

НАЙІСТОТНІШІ ОЗНАКИ ЛІТЕРАТУРНОЇ МОВИ:

- наддіалектна загальнонаціональна форма існування;
- поліфункціональність;
- стилістична диференціація;
- наявність загальноприйнятих і кодифікованих норм.

КОДИФІКАЦІЯ НОРМ – це фіксація різнотипних норм літературної мови, здійснювана насамперед фахівцями. Кодифіковані норми фіксуються у правописі, підручниках і посібниках з української мови, словниках і довідниках. Кодифікація – це визначення і опис правил вимови, письма, словотворення і слововживання, побудови речень і тексту.

ІНТЕРФЕРЕНЦІЯ МОВ – накладання однієї мови на іншу, коли норми однієї мови перекладаються на іншу.

Розуміння природи мови передбачає відповідь на питання :

“Чи потрібно вважати мову явищем біологічним, психічним чи соціальним?”

У сучасному мовознавстві домінує думка про мову як **суспільне (соціальне)** явище.

Чому мова не біологічна ?

Дитина говорить мовою оточення. В умовах ізоляції діти не говорять зовсім.

Чому мова не психічна ?

Бо тоді вона виникала б і розвивалася б у кожної людини окремо незалежно від мовленнєвого впливу навколишнього оточення.

Мова – соціальне явище. Мова розвивається тільки в суспільстві.

Біологічний аспект мови (мовний ген). Дитина-китаєць легше вивчить китайську мову (мову своїх батьків), ніж, наприклад, англійську.

Психічний аспект мови: в індивідуальному мовленні відображені психологічні особливості мовця, а в національній мові – психологічний склад усієї нації.

Про те, що мова є **соціальним** явищем, свідчать її **функції** :

1. **Комунікативна:** мова є основним засібом спілкування. Спілкування може відбуватися у часі і просторі, синхронно і діахронно, в усній і писемній формах. Процес отримання, опрацювання і передачі інформації теж є спілкуванням.
2. **Когнітивна**, пізнавальна, гносеологічна (засіб пізнання). Людина не пізнає світ “з нуля”, оскільки досвід суспільства закодовано і зафіксовано в мові, в її словнику, в граматиці, фраземіці, а за наявності письма – в текстах.
3. **Мислетворча.** Мова – форма існування думки. Є мислення конкретне (образно-чуттєве) і абстрактне (понятійне). Думання відбувається у формі мови, яку ми найкраще знаємо.
4. **Емотивна** (експресивна, мова є засобом вираження емоцій і почуттів). Мова як універсальний засіб вираження внутрішнього світу людини дає можливість перетворити внутрішнє – суб’єктивне – в зовнішнє – об’єктивне.
5. **Фатична:** мова є основним засібом встановлення вербального (словесного) контакту. Цю функцію виконують в основному слова ввічливості – формули мовленнєвого етикету.
6. **Волюнтативна:** мова є основним засобом волевиявлення і впливу на співрозмовника. Реалізується в наказах, проханнях, молитвах, благаннях тощо.
7. **Історико-культурна.** Мова – це засіб збереження всього, що є в духовній сфері. Людина, пізнаючи певну мову, прилучається до джерел духовності нації. Культура кожного народу зафіксована в його мові.
8. **Номінативна.** Мова – це засіб позначення предметів і явищ зовнішнього світу. Мова є картиною, зліпком реального світу. На рівні номінативної функції проявляється специфіка кожної мови. Так, на позначення *снігу* в українській мові тільки 1 слово, а у мові ескімосів –

аж 40, в яких зафіксовані і форма зимових опадів, і ступінь вологості, і температура.

9. **Естетична.** Мова є засобом вираження і виховання прекрасного. Ця функція властива насамперед мові художньої літератури.
10. **Ідентифікаційна.** Мова є засобом вияву належності мовця до певної спільноти. Лінгвальне ототожнення в межах певної спільноти. Ця функція мови допомагає визначити мовний “паспорт” людини, її спільність з іншими людьми, наявність певних індивідуальних особливостей тощо.
11. **Міфологічна** (магічна, вплив словом). Завдяки цій функції мови здійснюється вплив словом, а також здатність слів викликати уявлення, образи предметів, істот, які не існують узагалі, тощо.

3. Українська літературна мова як унормована форма загальнонародної мови. Мовні норми.

КУЛЬТУРА МОВИ – це володіння мовними нормами літературної мови, вміння користуватися всіма її засобами залежно від умов спілкування, мети і змісту мовлення. Висока культура мови неможлива без загальної високої культури людини.

МОВНА НОРМА – це сукупність загальноприйнятих правил реалізації мовної системи, які закріплюються у процесі суспільної комунікації і вважаються правильними і зразковими на певному історичному етапі. Сталість норм – один із показників досконалості кожної літературної мови.

Норми характеризуються системністю, історичною та соціальною зумовленістю, стабільністю. З часом вони можуть змінюватися, тому в межах норми існують **мовні варіанти**. На усталення норми впливає поширення мовного явища і частота вживання.

Варіантні (варіативні) мовні норми найчастіше представлені в мові у двох паралельних виявах: *учневі і учню, на батьковому і на батьковім, восьми і вісьмох* тощо. Кожна варіантна (паралельна) форма мовних одиниць найчастіше має неповторну стилістичну індивідуальність.

У мові і мовленні розрізняють такі види варіантності:

➤ **семантико-лексичну**, яка виявляється у синонімах: *занапастити, погубити, загубити, знівечити, сплюндрувати, доконати* тощо;

➤ **лексико-граматичну**: певне слово тільки своєю морфологічною формою вносить зміну до семантики того самого словосполучення: *принеси стілець* (конкретний) і *принеси стільця* (якого-небудь), *взяв ніж* (конкретний) і *взяв ножа* (будь-якого);

➤ **граматична** (морфологічна): дві паралельні форми розрізняються не семантично, а лише граматично (морфологічно), фонетично і стилістично:

на робітнику / на робітникові,

коромисел / коромисло, безлад / безладдя, цебер / цебро (ч.р. і с.р.)
бистрина / бистринь, одежа / одіж, латина / латинь, недбалість /
недбальство, щebet / щebetання, розлучення / розлука;
глибина (ж.р., I відм.) / глибінь (ж.р., III відм.);
у книзі / на книзі / при книзі (М.в.);
штанами / штаньми / штанями (О.в.)
сьома / сімома, вісьми / вісьмох, десятьма / десятьома;
піднімати / підіймати, хай / нехай (морфемно-фонетична варіантність);
переступити поріг / переступити через поріг, вчитися грамоти /
вчитися грамоті; я читаю / читаю; переможець перший / перший
переможець (синтаксичні варіанти);

➤ **варіантність фразеологічна** найбільш розгалужена і не завжди підлягає очевидній визначеності: *у Бога за пазухою / у Бога за дверима / у Бога за плечима* тощо;

➤ **фонетична варіантність** – два різні звуки в межах однозначного, того самого слова: *побачив у ньому / побачила в ньому, між / поміж / помежи*.

Варіантність простежується на всіх рівнях мови, особливо на синтаксичному, це явище вкрай важливе з погляду стилістичного, одне з багатств мови, її виражальної різноманітності, її евфонії, милозвучності : *дурний / небагатий на розум / нерозумний / з неба зірок не хапає* (різні вияви варіантності)

ТИПИ НОРМ:

- **орфоепічні** (вимова). Розділ мовознавства, який вивчає правила єдиної літературної вимови, називається **орфоепією** (від гр. *orthos* – правильний, рівний і *eros* – мова, слово). Орфоепічні норми СУЛМ склалися на основі вимови, властивої центральним українським говорам – полтавським і київським. Досить часто в усному мовленні спостерігаються відхилення від орфоепічних норм, що пояснюється впливом діалектів, а також впливом правопису на вимову в тих випадках, коли слово вимовляється не так, як пишеться;
- **акцентуаційні** – норми наголошування. Наголос притаманний кожному повнозначному слову; службові слова, як правило, не наголошуються. Наголос в українській мові **вільний**, тобто не закріплений в слові за якимось складом, як, наприклад, в польській мові на передостанньому складі. Деякі складні слова, крім основного, можуть мати ще й побічний (додатковий) наголос: *зóлотоволóска, висóкокваліфікóваний*. В українській мові наголос **рухомий**, оскільки при змінюванні слова може переходити з одного складу на інший: *хáта – хаті, земл'я – зéмлю, книжка – книжкі*. Наголос може виконувати словорозрізнявальну функцію, коли звукова оболонка цих слів тотожна: *пóтяг – потяг, óбід – обід*.
- **графічні** (передача звуків на письмі): *чотирма*, а не *чотирьма*. **Графіка** – це сукупність усіх засобів певної писемності, система відношень між буквами і звуками конкретної мови.

- **орфографічні** (правопис слів): *фесрверк*, а не *фейсрверк*. Орфографічні норми охоплюють правила написання слів та їх частин.
- **лексичні**: *надійшло*, а не *прийшло* повідомлення; *настала*, а не *наступила зима*. Лексичні норми є найменш консервативними елементом мовної системи. Якщо фонетична система, наприклад, української мови лишилася в основному середньонаддніпряньською, то її словниковий склад поповнився і продовжує поповнюватися лексемами з інших говорів, запозиченнями з чужих мов.
- **морфологічні**: *найперший*, а не *самий перший*; *протягом*, а не *на протязі року*.
- **синтаксичні**: *кабінет завідувача кафедри*, а не *кабінет завідуючого кафедри*. Одним із показників мовної майстерності є вміле користування можливостями синтаксичної синонімії, наприклад, уникання від зловживання конструкціями з прийменником **по**.
- **фразеологічні**. Фразеологізми використовуються у всіх без винятку стилях. Фразеологічні одиниці, з одного боку, сприяють посиленню логізації тексту, а з другого, допомагають надавати викладові різних емоційно-експресивних відтінків. Одна з характерних рис фразеологічних одиниць – стійкість їх лексичного складу (одні компоненти зворотів не можна довільно замінювати іншими без певної стилістичної настанови).
- **пунктуаційні**. Пунктуаційні норми регулюють вживання розділових знаків (крапки, знака питання, знака оклику, трьох крапок, коми, крапки з комою, двокрапки, тире, дужок, лапок, абзацу); вони полегшують сприймання тексту і виклад думок на папері.
- **стилістичні**. Дотримання цих норм забезпечує найраціональніше вираження думок за конкретної життєвої ситуації, бо при цьому максимально враховуються мета, характер мовлення і його стильова належність. Стилiстичні норми регулюють вибір слова або синтаксичної конструкції відповідно до умов спілкування і стилю викладу.

4. Мова професійного спілкування як функціональний різновид української літературної мови.

МОВА ПРОФЕСІЙНОГО СПІЛКУВАННЯ (професійна мова) – це функціональний різновид української літературної мови, яким послуговуються представники певної галузі виробництва, професії, роду занять.

Як додаткова лексична система професійна мова, не маючи власної специфіки фонетичного та граматичного рівнів, залишається лексичним масивом певної мови.

ФАХОВА МОВА – сукупність усіх мовних засобів, якими послуговуються у професійно обмеженій сфері комунікації з метою забезпечення порозуміння між людьми, які працюють у цій сфері.

Особливості її зумовлюють мета, ситуація професійного спілкування, особистісні риси комуніканта і реципієнта (мовна компетенція, вік, освіта, рівень інтелектуального розвитку). Залежно від ситуації і мети спілкування доречно і правильно добираються різноманітні мовні засоби висловлення думки: лексичні, граматичні, фразеологічні тощо.

Усі лексичні одиниці фахових текстів поділяються на 4 різновиди:

1. терміни певної галузі, що мають власну дефініцію (визначення);
2. міжгалузеві загальнонаукові термінологічні одиниці;
3. професіоналізми;
4. професійні жаргонізми, що не претендують на точність та однозначність.

Володіти мовою професійного спілкування – це:

- вільно послуговуватися усім багатством лексичних засобів з фаху;
- дотримуватися граматичних, лексичних, стилістичних, акцентуаційних та інших норм професійного спілкування;
- знати спеціальну термінологію, специфічні найменування відповідної професійної сфери;
- використовувати усі ці знання на практиці, доречно поєднуючи вербальні і невербальні засоби спілкування.

ТЕРМІН – це слово або усталене словосполучення, що чітко й однозначно позначає наукове чи спеціальне поняття.

Термін не називає поняття, як звичайне слово, а, навпаки, поняття приписується терміну, додається до нього. У цій різниці вбачається **КОНВЕНЦІЙНІСТЬ** терміна, яка полягає в тому, що вчені чи фахівці тієї або іншої галузі домовляються, що розуміти, яке поняття вкладати в той або інший термін.

Конкретний зміст поняття, визначеного терміном, буде зрозумілим лише завдяки його **ДЕФІНІЦІЇ** – лаконічному логічному визначенню, яке зазначає суттєві ознаки предмета або значення поняття, тобто його зміст і межі.

ПРОФЕСІОНАЛІЗМИ, професійні слова (лат. *professio* “заняття, фах”) – це слова та словосполучення, властиві мовленню певної професійної групи людей.

Лексика різних професійних груп характеризується низкою специфічних рис. Це в основному назви знарядь виробництва та їхніх частин, назви трудових процесів, різних гатунків сировини, спеціальні професійні вислови тощо. За межами даного професійного середовища ці слова не завжди зрозумілі або не становлять інтересу. З-поміж професіоналізмів можна виділити науково-технічні, професійно-виробничі, просторічно-жаргонні.

Значна частина професіоналізмів – неофіційні розмовні заміники термінів. Оскільки професіоналізми вживають на позначення спеціальних понять лише у сфері тієї чи іншої професії, ремесла, промислу, вони не завжди відповідають нормам літературної мови. Професіоналізми

виступають як неофіційні (а отже, й експресивно забарвлені) синоніми до термінів. Професіоналізми не становлять чіткої системи, тоді як терміни є систематизованими (кодифікованими) назвами понять. У термінів образність, як правило, стерта; у професіоналізмів вона зберігається довше, бо підтримується контекстом. Професіоналізми дуже різноманітні щодо семантичних характеристик. Вони виникають у тих галузях, де закладна, або навпаки – не зовсім сформована термінологія, там, де особливої термінології не може бути. Здебільшого професіоналізмами є слова загальнонародної мови, вжиті у специфічному значенні: *вікно* у мовленні викладачів та студентів – незаповнений між уроками (парами) час. Професіоналізми творяться також усіченням основ: *мовник* (викладач мови, студент мовно-літературного факультету).

Професіоналізми деталізують мовний словник, розширюють його там, де є на це потреба. Скажімо, в житті мешканців середніх широт сніг не відіграє такої ролі, як у народів Крайньої Півночі. Тому в українській мові, наприклад, є лише одне слово на позначення снігу, а в чукотській мові розрізняються сорок видів снігу, на кожен з яких є назва.

Найчастіше професіоналізми застосовуються в усному неофіційному мовленні людей певної професії. Тут вони виконують важливу номінативно-комунікативну функцію, бо точно називають кожну деталь виробу чи ланку технологічного процесу і в таких спосіб сприяють кращому взаєморозумінню. У писемній формі професіоналізми вживаються у виданнях, призначених для фахівців, наприклад, у буклетах, інструкціях, порадах.

Найбільше інформації професіоналізми несуть тоді, коли ними користуються фахівці. У публіцистиці зловживати такою лексикою не можна, оскільки вона потребує численних пояснень. В газеті, як правило, використовують ті професіоналізми, що ввійшли в загальнонародну мову, а також ті, які зрозумілі з контексту:

*Потім з'ясовується, що сусідня сімейка теж добра. Дід – брехун, охочий випити на дурняк, баба – та сама, що обізвала оповідача комедіантом, груба, пащекувата прибиральниця, яка перетворила на совю прибуткову статтю збирання порожніх пляшок. Онук Віталік зневажає й діда-п'яницю, і батьків-невігласів. Як бачимо, **груповий портрет** цілком визначений, для невеликого оповідання, можливо, й надмірний. Але ж **художник** має право на вибір і такого **предмета зображення**, коли йому хочеться на повний голос сказати про свою відразу до людської скверни.*

МОВНА ПРОФЕСІЙНА КОМПЕТЕНЦІЯ – сума систематизованих знань про норми і правила літературної мови, за якими будуються правильні мовні конструкції та повідомлення за фахом.

МОВЛЕННЄВА (КОМУНІКАТИВНА) ПРОФЕСІЙНА КОМПЕТЕНЦІЯ – система умінь і навичок використання знань під час фахового спілкування для передавання певної інформації.

Ґрунтуючись на мовній компетенції, вона виявляється у сформованості умінь послуговування усною і писемною літературною мовою, багатством її виражальних засобів відповідно до літературних норм і мети спілкування.

Отже, професійна комунікативна компетенція репрезентує професійні знання, вміння і навички спілкування.

5. Історія походження і розвитку української мови.

Українська мова має давню писемну традицію, що веде свій початок від зародження книжності та перших шкіл у Києві після хрещення Русі (988 р.)

Існують припущення, що у предків сучасних українців існували регіональні писемні традиції ще до 10 ст.

Ознаки української мови фіксуються у писемних пам'ятках, починаючи з найдавніших джерел, датованих 11 ст.

Існують 2 основні концепції зародження і розвитку української мови як окремої слов'янської :

1. Неправильна. Українська мова виникла після розпаду давньоруської приблизно у 14 ст. Після припинення існування Київської Русі утворились українська, російська і білоруська мови. Ця версія була популярна за часів Радянського Союзу, коли неможливо було офіційно визнати, що українська мова давніша за російську. Однак оскільки перші писемні пам'ятки виникли значно раніше 14 століття, то є очевидним, що ця концепція неправильна. Загальноприйнятою є наступна:
2. Правильна. Основним джерелом розвитку української (як і інших слов'янських мов) є праслов'янська мова, розпад якої на окремі національні мови почався приблизно у 6-7 ст.

Періоди становлення української мови (Ю.Шевельов):

1. Протоукраїнська мова (7-11 ст.)
2. Староукраїнська мова (11 ст., час появи перших писемних пам'яток – кін. 14 ст.)
3. Середньоукраїнська мова:
 - рання середньоукраїнська мова (кін. 14 – кін. 16 ст.);
 - середньоукраїнська мова (кін. 16 – поч. 18 ст.);
 - пізня середньоукраїнська мова (поч. 18 – поч. 19 ст.).
4. Нова українська мова (від 19 ст. до наших днів).

ЛІНГВОЦИД: ІСТОРІЯ І СУЧАСНІСТЬ

Лінгвоцид (мововбивство) – це свідоме, цілеспрямоване нищення певної мови як головної ознаки етносу– народності, нації.

Лінгвоцид спрямовується в першу чергу проти писемної форми мовлення. Кінцевою метою лінгвоциду є етноцид – ліквідація народу як окремої культурно-історичної спільноти.

Форми лінгвоциду :

1. *Через заборону мови чужою державою (церквою) :*
 1720 р. – указ Петра 1 про заборону друкування в Україні будь-яких книг, крім церковних.
 1784 р. – переведення викладання в Києво-Могилянській академії на російську мову.
 1863 р. – Валувський циркуляр. Української мови «не было, нет и быть не может».
 1876 р. – Емський указ Олександра 2.
2. *Через приниження статусу і престижу мови.*
3. *Через оголошення мови неприродною.*
4. *Через оголошення мови неавтохтонною.*
 У середині 19 ст. з'явилась “погодінська теорія”, за якою територія Києва і прилеглих до нього земель Середнього Наддніпров'я до татаро-монгольської навали заселяли “великороси”, котрі були частково винищені, а частково переселилися на північ (в Росію). “Етнічний вакуум” згодом був заповнений вихідцями з басейну Карпат–малоросами.
5. *Через “зближення” і уподібнення.*
 У Радянському Союзі було твердження про злиття народів у єдину загальнолюдську націю із загальнолюдською мовою. “Злиття” мов призвело до виникнення суржика.
6. *Через ставлення до носіїв мови.*
 1914 р. – доповідь полтавського губернатора міністрові внутрішніх справ Росії (на посади вчителів, викладачів, священників, інспекторів тощо призначати тільки росіян).
7. *Через освіту.*
8. *Через демографічну політику.*
9. *Через привілеї для панівної мови та її носіїв.*
10. *Через “свободу вибору” мови.*
11. *Через звуження соціальної приналежності мови.*
 Українська мова – некультурна, низька, бо нею ніхто, крім селян, не користується. Важливі предмети викладались російською мовою.
12. *Через “розквіт” мови.*
13. *Через боротьбу із “засиллям української мови”.*
 Ця боротьба відбувалась під час українізації і після неї.
14. *Інші форми лінгвоциду.*
 Боротьба з друкованим словом.
 Спалили бібліотеки Києво-Печерської лаври і Києво-Могилянської академії.
 Зменшували тиражі україномовних видань.
 Війна Комуністичної партії СРСР з українською мовою у 1970-х роках за безоглядністю й брутальністю застосовуваних методів наблизилась до погромницьких кампаній 1930-х років, відрізняючись від них лише тим, що провадилась не фронтально, “вичищаючи” від “буржуазних націоналістичних елементів” усі мовні стилі, а зосереджувалась на художній літературі. Це

було закономірно, оскільки за сорок років, що минули від початку стручання комуністів у розвиток української мови, її діловий і науковий стилі вже було уніфіковано за російським зразком.

Так, у “Курсі історії української літературної мови” критично оцінювались рекомендації лексикографів 20-х років у царині ділової мови і зазначалось, що “в українській мові здавна встановилася традиція вживання ділової лексики, спільної з російською мовою або близької до неї граматичною будовою. Внаслідок цього з практики поступово вийшли з ужитку слова, що суперечили такій історично виправданій традиції, як, наприклад, *оповістка, платій і виплатник, ручальник, домопосілість, засиновлення, задочерення, мешкати, вступний* (журнал вступних паперів), *виступний* (журнал виступних каналів) і под. Вони замінилися словами *повідка, платник, поручитель, домоволодіння, усиновлення, удочеріння, прожити, вхідний, вихідний*”.

б. Українська мова серед інших мов світу.

Національною мовою українського народу є українська мова. В умовах національного відродження українська мова набула особливої ваги. Вона стала вирішальним чинником самобутності талановитого, віками гнобленого українського народу, виразником інтелектуального і духовного життя.

Українська мова проголошена в Україні державною як мова основного корінного населення на її території. Це записано в

Ст. 10 Основного закону України – Конституції України :

Державною мовою в Україні є українська мова.

Держава забезпечує всебічний розвиток і функціонування української мови в усіх сферах суспільного життя на всій території України.

В Україні гарантується вільний розвиток, використання і захист російської та інших мов національних меншин України.

Держава сприяє вивченню мов міжнародного спілкування.

Українська мова належить до індоєвропейської сім'ї мов. Є ще угорська, тюркська, монгольська, китайська, тибетська та інші сім'ї мов.

До індоєвропейської сім'ї належать кілька груп мов: слов'янська, романська, германська, балтійська, кельтська, індійська, іранська, грецька, вірменська, албанська та інші.

Сьогодні в світі існує **13 живих мов** слов'янських народів: українська, білоруська, російська, польська, чеська, словацька, верхньолужицька, нижньолужицька, сербська, хорватська, словенська, македонська, болгарська. До мертвих (таких, що не мають носіїв) мов слов'янської групи належать праслов'янська, давньоруська, старослов'янська, полабська.

Живі слов'янські мови за своїми особливостями об'єднуються в 3 підгрупи:

Слов'янська група мов:

- східнослов'янська підгрупа (українська, російська, білоруська);

- західнослов'янська підгрупа (польська, чеська, словацька, верхньо- та нижньолужицька);
- південнослов'янська підгрупа (болгарська, сербська, хорватська, словенська, македонська).

Усі слов'янські мови мають спільне джерело — праслов'янську або спільнослов'янську мову, яка існувала у вигляді слов'янських племінних мов приблизно з середини III тисячоліття до н.е. до V століття н.е. Одночасно з перетворенням і формуванням слов'янських племен в окремі народності формувалися й слов'янські мови. Цей процес був тривалим і неоднозначним як для слов'янських народів, так і для їх мов, які зберігали багато спільних рис.

Українська мова є спадкоємицею мов тих слов'янських племен, що належали території сучасної України, — полян, древлян, тиверців, угличів та ін. Минули довгі історичні етапи формування регіональних мовних утворень, періоди інтеграції діалектів у живу давньоруську мову, на основі якої й формувалася українська мова.

Сама назва української мови походить від топоніма «Україна», який уперше зустрічається в Київському літописі 1187 р. для позначення земель на межі Переяславського князівства й Степу, в якому кочували половці.

Усі слов'янські мови мають одне джерело: **праслов'янську основу**, яка існувала до 6-7 ст. Доказом цього є наявність спільних рис з іншими слов'янськими мовами, наприклад:

Рука (укр.), **рука** (рос.), **рука** (білорус.);

Reka (пол.), **ruka** (чес.), **ruka** (серб.).

Поза межами України українська мова в усній формі поширена в Росії, Молдові, Білорусі, Казахстані. Крім того, в усній і писемній формах, зокрема, в пресі, освітніх і наукових закладах, художній літературі українською мовою послуговуються українці в Польщі, Чехії, Словаччині, Румунії, Сербії, Хорватії, Угорщині, США, Канаді, країнах Латинської Америки, Австралії.

Висновки.

Отже, ми ознайомилися із предметом, метою і завданнями курсу «ДУМ»; охарактеризували поняття національної, літературної і державної мови; акцентували на основних ознаках літературної мови; проаналізували мовні норми; окреслили основні етапи походження і розвитку української мови, а також визначили її місце серед інших мов світу

Література.

Гуць М.В., Олійник І.Г., Ющук І.П. Українська мова у професійному спілкуванні. Навчальний посібник. – К.: Міжнародна агенція “BeeZone”, 2004. – 336 с.

Зубков М. Сучасна українська ділова мова. 2-ге вид., доповнене. – Х.: Торсінг, 2002.

Іванишин В., Радевич-Винницький Я. Мова і нація. – Дрогобич, 2004 р.

Конституція України. Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року. – К., 2006.

Культура фахового мовлення: Навчальний посібник / За ред. Н.Д.Бабич. – Чернівці: Книги – ХХІ, 2006. – 496 с.

Мацюк З., Станкевич Н. Українська мова професійного спрямування. Навч. посібник. 2-е вид. К.: Каравела, 2005. – 352 с.

Мацько Л.І., Кравець Л.В. Культура української фахової мови: Навч. посібник. – К.: ВЦ “Академія”, 2007. – 360 с.

Українська мова (за професійним спрямуванням) [Текст] : навч. посіб.-практикум / [Г. Л. Вознюк, С. З. Булик-Верхола, І. П. Васишин та ін.] ; Нац. ун-т “Львів. політехніка”. – Львів : Вид-во Львів. політехніки, 2015. – 307 с.

Українська мова у ХХ столітті: історія лінгвоциду / За ред. Л.Масенко. – К., 2005.

Український правопис / НАН України, Ін-т мовознавства ім. О.О.Потебні; Інститут української мови. – стереотип. вид. – К.: Наук. думка, 2004. – 240 с.

Шевчук С.В., Клименко І.В. Українська мова за професійним спрямуванням. Підручник. За програмою МОНУ. 4-те видання. – К : Алерта, 2014. – 696 с.

Запитання.

Які предмет, мета і завдання дисципліни «Ділова українська мова»?

Яка різниця між поняттями національної та літературної мови? Які найістотніші ознаки літературної мови?

Чому мову професійного спілкування розглядають як функціональний різновид української літературної мови?

Назвіть основні мовні норми та наведіть приклади, які б ілюстрували їх дотримання або недотримання.

Які етапи походження і розвитку української мови?

Окресліть місце української мови серед інших мов світу.